

Ірина СПІЛЬНИК

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічного аналізу і статистики,
Тернопільський національний економічний університет

Леся ШУПА

Тернопільський національний економічний університет

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Розглядаються сутність та аналіз інвестиційної діяльності підприємств. Здійснено теоретичне обґрунтування методологічних принципів і методичної бази аналізу останньої та запропоновано основні напрями її підвищення.

Ключові слова: інвестування, інвестиції, інвестори, інвестиційна діяльність, інвестиційна політика, інвестиційний аналіз, система показників оцінки, ефективність здійснення, напрямки удосконалення.

В умовах реального ринку, наріжним принципом функціонування якого є повна самоокупність та самофінансування за умов обмежених фінансових ресурсів, виняткової актуальності набуває проблема ефективного вкладення капіталу з метою його збільшення, тобто інвестування.

Інвестиції є одним із вирішальних засобів забезпечення умов виходу України зі стану хронічної економічної кризи, здійснення структурних зрушень, запровадження сучасних досягнень технічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності на мікро- і макrorівнях, досягнення стабільного економічного зростання держави.

Фундаментальні питання інвестування загалом й інвестиційного аналізу зокрема досліджували такі зарубіжні вчені, як: М. Алексєєв, Х. Андерсон, Л. Бернстайн, Ф. Вуд, Р. Ентоні, М. Крейніна, Д. Панков, Г. Савицька, У. Шарп, А. Шермет, а також вітчизняні: І. Бланк, Є. Мних, С. Покропивний, М. Скворцов та інші. Проте, зважаючи на практичну значущість інвестицій, важливість удосконалення теорії та практики аналізу інвестиційної діяльності, вважаємо, що вкрай актуальними є подальші дослідження у цій галузі, які потребують розробки нових підходів, адже значна кількість проблем як методологічного, так і організаційного характеру є предметом наукових дискусій і залишаються досі невирішеними. Вищевикладене зумовлює актуальність теми, її теоретичне і прикладне спрямування.

Термін «інвестиції» походить від латинського слова «investio», що означає «вкладати». У найбільш широкому тлумаченні інвестиції є вкладенням капіталу з метою подальшого його збільшення. При цьому приріст має бути достатнім, щоб компенсувати інвестору відмову від використання цих засобів на споживання в поточному періоді, щоб винагородити інвестора за ризик, відшкодувати йому втрати від інфляції в майбутньому [11].

Економічна природа інвестицій зумовлена закономірностями процесу розширеного відтворення і полягає у використанні частини додаткового суспільного продукту для збільшення кількості і

якості всіх елементів системи продуктивних сил суспільства. Всі інвестиційні складові таким чином формують структуру засобів, яка безпосередньо впливає на ефективність інвестиційних процесів і темпи розширеного відтворення.

Під інвестиціями розуміють довгострокове вкладення ресурсів (фінансових чи матеріальних) у промисловість, сільське господарство та інші галузі економіки всередині держави і за кордоном з метою отримання прибутку. Його здійснюють у виробничі або інші проекти, цінні папери, нерухомість, статутні фонди інших підприємств, колекції, дорогоцінні метали та інші об'єкти, ринкова вартість яких постійно зростає і дає власникові дохід у вигляді відсотків, дивідендів, прибутків від перепродажу тощо. У загальному розумінні інвестиціями називають вкладення коштів.

Інвестиції відіграють винятково важливу роль в економіці країни, регіону, галузі, підприємства, бо вони виступають основою для:

- систематичного відновлення основних виробничих засобів підприємства і здійснення політики розширеного відтворення;
- прискорення НТП і поліпшення якості продукції;
- структурної перебудови суспільного виробництва і збалансованого розвитку всіх галузей економіки;
- створення необхідної сировинної бази промисловості;
- вирішення чи пом'якшення проблеми безробіття тощо;

Таким чином, інвестиції потрібні для функціонування економіки країни і вирішення багатьох соціальних проблем, насамперед - підйому життєвого рівня населення.

За об'єктом вкладень інвестиції поділяються на капітальні (реальні) та фінансові.

Капітальні (реальні інвестиції) — це вкладення коштів у матеріальні та нематеріальні активи. До матеріальних об'єктів інвестування належать: будинки, споруди, обладнання, дорогоцінні метали, колекції, інші товарно-матеріальні цінності. До цієї групи зараховують інвестиції у відтворення й приріст

основних засобів, які здійснюються у формі капітальних вкладень.

До інвестицій у нематеріальні активи належать вкладення в патенти, ліцензії, «ноу-хау», в технічну, науково-практичну, технологічну та проектно-кошторисну документацію; у майнові права, що випливають з авторського права; в інтелектуальні цінності; у права користування землею, водою, ресурсами, спорудами, обладнанням (оренда); в інші майнові права. Із цієї групи інвестицій іноді виділяють інновації — вкладення у нововведення, а також інтелектуальну форму інвестування — вкладення у творчий потенціал суспільства. Інвестиційна діяльність підприємств регламентується чинним законодавством, згідно з яким у більшості країн суб'єкти господарювання можуть здійснювати як фінансові, так і реальні інвестиції.

Фінансові інвестиції — це вкладення коштів у різноманітні фінансові інструменти, такі, як депозити, цільові банківські вклади, облігації, похідні цінні папери, акції, паї, частки, вкладення до статутних

фондів інших підприємств.

У процесі розвитку та становлення фондового ринку суб'єкти інвестиційної діяльності все більше уваги приділяють саме фінансовій формі інвестування, у результаті чого формується портфель цінних паперів, тобто сукупність усіх придбаних цінних паперів, паїв та вкладень в інші компанії, які здійснено за рахунок коштів, що перебувають у розпорядженні інвестора, з метою отримання зиску у вигляді відсотків, дивідендів, прибутків від перепродажу та інших прямих і непрямих доходів.

Перелік цінних паперів, що перебувають в обігу на конкретному ринку, регламентується чинним законодавством кожної країни, в Україні — це Закон «Про цінні папери та фондову біржу».[2] Значна кількість цінних паперів в обігу, різноманітність їх характеристик, зокрема таких, як дохідність і ризик, правила емісії, обігу й оподаткування, багатофункціональність портфеля цінних паперів, значно ускладнюють процес його формування та управління ним.

Таблиця 1. Види інвестицій*

Види	Характеристика
капітальні (реальні) інвестиції	господарські операції, що передбачають придбання будинків, споруд, інших об'єктів нерухомої власності, інших основних засобів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації;
фінансові інвестиції	господарські операції, що передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів. Фінансові інвестиції поділяються на: — прями інвестиції – господарські операції, що передбачають внесення коштів або майна в обмін на корпоративні права, емітовані юридичною особою при їх розміщенні такою особою; — портфельні інвестиції - господарські операції, що передбачають купівлю цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку або біржовому товарному ринку;
реінвестиції	господарські операції, що передбачають здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок прибутку, отриманого від інвестиційних операцій.

*Складено авторами за матеріалами [3].

Специфіка здійснення приватних, державних, а також іноземних інвестицій регулюється в інвестиційному законодавстві, що визначає основні види інвестиційної діяльності окремих господарських утворень і захищає права інвесторів.

У нашій країні згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність» інвестиціями вважають усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [1]. До подібних цінностей належать: грошові засоби і цінні папери, рухоме і нерухоме майно, майнові права і інші цінності.

Діяльність, пов'язану із здійсненням інвестицій, називають інвестиційною. Згідно з Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку і звітності, інвестиційна діяльність – операції з придбання та реалізації тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів [9].

Учасниками інвестиційної діяльності виступають фізичні і юридичні особи, в тому числі - іноземного походження, а також держави. Щодо стосується участі в інвестиційній діяльності юридичних осіб, то вони можуть виступати в ролі інвесторів, вкладників,

кредиторів і покупців. Це можуть бути спеціалізовані кредитно-фінансові установи, що відіграють досить значну роль на ринку інвестиційних послуг, надаючи широкий набір послуг своїм клієнтам. Особливе значення в цьому плані має діяльність брокерських і дилерських контор, трастових і інвестиційних компаній.

В умовах переходу до ринку у суб'єктів господарювання з'явилася необхідність і можливість самостійно визначати напрямки своєї інвестиційної діяльності, джерела і заходи (засоби) досягнення поставлених цілей, тобто самостійно формувати інвестиційну політику.

Цільовим орієнтиром інвестиційної діяльності є забезпечення реалізації найбільш ефективних форм вкладення капіталу, спрямованих на розширення економічного потенціалу інвестора. Будь-який перехідний період в економічній системі характеризується високим динамізмом, що вимагає від кожного суб'єкта господарювання швидкої реакції на зміну ситуацій в економіці держави, здатності корегувати свої практичні кроки. Наявність у підприємства таких якостей забезпечує йому можливість розвиватися, поступово переходити від одного стану до якісно нового. При цьому необхідно враховувати такі особливості інвестиційної

діяльності:

- обмеженість фінансових ресурсів;
- можливість вибору альтернативних проектів;
- значний вплив фактора ризику.

Інвестиційна діяльність є цілеспрямовано здійснюваним процесом пошуку необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів (інструментів) інвестування, формування збалансованої за обраними параметрами інвестиційної програми (інвестиційного портфеля) і забезпечення її реалізації.

Основною метою інвестиційної діяльності є забезпечення найбільш ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії інвестора (підприємства, компанії, фірми) на окремих стадіях його життєвого циклу, а також формування перспективної організаційної структури й інвестиційної культури.

В успішності реалізації цієї мети значне місце посідає аналіз інвестиційної діяльності підприємства. З його допомогою виробляється стратегія й тактика розвитку інвестиційної діяльності підприємства, обґрунтовуються плани й управлінські рішення в цій сфері, здійснюється контроль за їхнім виконанням, виявляються резерви підвищення ефективності інвестицій, оцінюються результати реальних і фінансових інвестиційних проектів загалом й за окремими їх видами.

Аналіз інвестиційної діяльності підприємства передбачає такі етапи:

- 1) визначення об'єкта дослідження, постановка мети та завдань інвестиційного аналізу, розробка плану аналітичної роботи;
 - 2) розробка системи показників, що характеризують об'єкт аналізу;
 - 3) збір та підготовка до аналізу необхідної вхідної інформації;
 - 4) аналітична обробка відібраної інформації, формування вихідної аналітичної інформації та її інтерпретація;
 - 5) з'ясування і кількісна оцінка впливу окремих чинників на зміну результатів інвестиційної діяльності підприємства;
 - 6) пошук невикористаних і перспективних резервів підвищення ефективності інвестицій та інвестиційної активності підприємства;
 - 7) підготовка висновків і рекомендацій за результатами проведеного аналізу, розробка заходів щодо використання виявлених резервів.
- Зміст і завдання інвестиційного аналізу, організація і методика проведення визначаються його метою і суб'єктами здійснення.

Так, у інвестиційному аналізі набули чіткого розмежування такі його відносно самостійні напрями, як:

- аналіз і обґрунтування вибору потенційних альтернативних інвестиційних проектів;
 - аналіз масштабів та ефективності здійснюваної інвестиційної діяльності;
 - оцінка інвестиційної привабливості об'єкта для потенційних інвесторів з метою :
 - капітального (реального) інвестування;
 - придбання емітованих цінних паперів (на право власності, боргових).
- Важливим аспектом, що характеризує проблематику інвестиційної діяльності, є адекватна

оцінка економічної ефективності інвестиційних проектів. При цьому проблема прийняття рішення про інвестиції полягає в оцінці обґрунтованості складеного інвестиційного плану з точки зору того, наскільки зміст плану та ймовірні наслідки його здійснення відповідають очікуваному результату передбачуваного розвитку подій.

Для внутрішніх суб'єктів аналізу найважливішим завданням є обґрунтування та вибір найефективнішого напрямку інвестування коштів. Такий аналіз має характер попереднього (прогнозного) і здійснюється за спеціальною методикою дослідження. Методика інвестиційного аналізу – сукупність способів і правил найбільш доцільного виконання аналітичних досліджень в області інвестиційної діяльності підприємств. Будь яка методика аналізу інвестицій є методологічними порадами щодо поетапного виконання аналітичних досліджень [12, с. 12]. Вибір методики аналізу доцільності та ризику інвестиційних операцій залежить від специфіки об'єктів дослідження.

На початковому етапі аналізується доцільність вкладення коштів у реальні або фінансові інвестиції. У процесі функціонування підприємницької фірми вибір конкретної форми реального інвестування визначається багатьма факторами:

- майновим станом підприємства та динамікою його зміни;
- фінансовими результатами діяльності підприємства;
- рівнем ліквідності;
- станом платоспроможності (фінансової стійкості);
- стадією життєвого циклу підприємства;
- можливостями впровадження нових технологій на фірмі;
- наявністю власних інвестиційних ресурсів і (чи) можливістю залучення.

Залежно від результатів аналізу обирають один із напрямків проведення інвестиційних операцій або визначають оптимальне їх поєднання.

У процесі аналізу необхідно здійснити вибір оптимального проекту з-поміж кількох можливих варіантів капітальних вкладень або вибору таких цінних паперів, які б найбільшою мірою відповідали обраній інвестиційній політиці, тактиці і стратегії. Головний критерій оцінки доцільності здійснення інвестиційної діяльності — рівень окупності, тобто швидкість повернення інвестору вкладених коштів через грошові потоки, що їх генерує це вкладення. За фінансування виробничих проектів грошові потоки — це доходи, які надходять інвестору протягом періоду експлуатації проекту у формі чистих прибутків від реалізації продукції, амортизаційних відрахувань.

У світовій практиці найбільше поширення отримали наступні критерії оцінки ефективності інвестицій: чиста поточна вартість, термін окупності, середній очікуваний прибуток, внутрішня норма рентабельності та індекс рентабельності.

Оцінка інвестиційних проектів у ринковій економіці здійснюється на базі наступних основних принципів:

Згідно з теорією граничної корисності кожне подальше вкладення капіталу має меншу корисність, ніж попереднє.

При оцінці ефективності капітальних вкладень важливо поєднувати матеріальні й грошові оцінки,

спиратися тільки на вартісні або тільки на технічні й технологічні критерії – помилково.

Нові інвестиції пов'язані з витратами часу на їх реалізацію, причому в цей період дохід фірми падає. У зв'язку з цим при оцінці інвестицій бажано враховувати адаптаційні витрати.

При виборі напрямків інвестицій доцільно використовувати принцип мультиплікатора. Він ґрунтується на взаємозв'язку галузей. Ефект мультиплікатора слабшає із віддаленням певної галузі від галузі генератора зростання і прибутковості.

Як критерії інвестування, можна використовувати біржові індекси.

Після того, як вибір зроблено і реалізація інвестиційного проекту (капітальні вкладення) почалася або були придбані певні цінні папери, завдання аналізу полягає у виявленні можливих відхилень від запланованого сценарію та обґрунтуванні коригуючих управлінських рішень. На цьому етапі аналіз характеризується як оперативний.

Після завершення інвестиційної операції необхідно проаналізувати її фактичну ефективність та виявити причини відхилень від запланованої або очікуваної ефективності. Результати такого ретроспективного аналізу допоможуть підприємству в майбутньому адекватно оцінювати свої можливості та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Таким чином у процесі аналізу інвестиційної діяльності підприємства застосовуються попередній, оперативний та ретроспективний його види.

Для зовнішніх щодо підприємства суб'єктів завдання аналізу полягає в оцінці інвестиційної привабливості цього підприємства. У такому разі об'єктом аналізу можуть бути як реальні інвестиції, так і фінансові.

У процесі аналізу підприємства як об'єкта інвестування потенційних акціонерів (інвесторів) поряд з прибутковістю та рентабельністю доцільно проаналізувати обсяги та ефективність здійснюваних на підприємстві капітальних вкладень. Аналіз динаміки реальних інвестицій дозволяє зробити висновки щодо інвестиційної активності підприємства.

Аналіз структури капітальних інвестицій є свідченням перспективності напрямів їх вкладення. Об'єктами такого аналізу можуть бути:

- виробнича (галузева) структура капітальних вкладень підприємства, яка характеризує перспективи його майбутньої галузевої диверсифікації;
- технологічна структура капітальних вкладень — співвідношення витрат на будівельно-монтажні роботи (пасивна частина капітальних вкладень) і на придбання обладнання, машин, інструментів (активна частина);
- відтворювальна структура капітальних вкладень: співвідношення між вкладеннями в нове будівництво; у розширення діючих потужностей; у технічне переозброєння та реконструкцію [5].

Характеризуючи сучасний стан інвестиційної діяльності підприємств, зауважимо, що основу останньої формує реальне інвестування у різних формах, а саме:

- 1) придбання майнових комплексів;
- 2) нове будівництво;
- 3) реконструкція;

- 4) модернізація;
- 5) оновлення окремих видів обладнання;
- 6) інноваційне інвестування;
- 7) інвестування приросту запасів та оборотних засобів [4].

Такі напрямки інвестиційної діяльності дозволяють підприємству розвиватись найбільш високими темпами.

Інформаційною базою інвестиційного аналізу є: стратегічний бізнес-план; концептуальна оцінка інвестиційних проектів; нормативна база регулювання інвестиційної діяльності підприємства; проектно-кошторисна документація; планові та звітні дані капітального будівництва; сіткові та календарні графіки виконання робіт; дані обліку і звітності; матеріали спеціальних спостережень.

У процесі аналізу інвестиційної діяльності підприємства інформаційними джерелами є форма 1 «Баланс» та форма 3 «Звіт про рух грошових коштів» та дані приміток річної фінансової звітності. Результати інвестиційної діяльності підприємства визначаються на основі аналізу змін на статтях першого розділу балансу «Необоротні активи», статті «Поточні фінансові інвестиції» другого розділу балансу та на окремих статтях форми 2 «Звіт про фінансові результати» («Дохід від участі у капіталі», «Інші фінансові доходи», «Втрати від участі в капіталі», «Інші витрати»).

Як функція управління, аналіз інвестиційної діяльності тісно пов'язаний з обліком, плануванням і прогнозуванням. Без достовірних даних обліку неможливий об'єктивний аналіз, і без глибокого аналізу неможливе здійснення планування й прогнозування, розробка інвестиційної стратегії підприємства [10, с. 57].

Таким чином, аналіз інвестиційної діяльності – це важливий елемент у системі управління інвестиційною діяльністю підприємства. На основі результатів інвестиційного аналізу розробляються й обґрунтовуються інвестиційна політика підприємства, його стратегія і тактика, приймаються інвестиційні рішення. Інвестиційний аналіз передуює рішенням і діям, обґрунтовує їх, є основою наукового управління інвестиційним процесом, забезпечує його об'єктивність й ефективність. Слід зазначити, що аналіз інвестиційної діяльності є не тільки засобом обґрунтування інвестиційних проектів і програм, але й контролю за їх виконанням.

Важлива роль належить аналізу в справі визначення й використання резервів підвищення ефективності інвестиційної діяльності. Він сприяє ощадливому використанню ресурсів, виявленню й впровадженню передового досвіду, попередженню зайвих витрат, різних недоліків у роботі й т.ін. Аналіз є дослідженням інвестиційної активності й ефективності інвестиційної діяльності підприємства з метою виявлення резервів їх зростання. У результаті цього зміцнюється економіка суб'єкта господарювання, підвищується її ефективність.

Список літератури

1. Про інвестиційну діяльність [Електронний ресурс] : закон України «від 18.09.1991 № 1560-XII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
2. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс] : закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. – Режим

- доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
 4. Бланк А. І. Управління використанням капіталу. Особливості форми фінансового інвестування капіталу [Електронний ресурс] / А. І. Бланк. – Режим доступу: <http://library.ifua/book/157/10282.html>.
 5. Економічний аналіз [Текст] : навч. посібник / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та ін.; За редакц. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.
 6. Бондар, М. І. Стан та вдосконалення аналізу ефективності інвестицій [Текст] / М. І. Бондар // Економіка та держава. – 2008. – № 2. – С. 8-11.
 7. Вовчак, О. Д. Інвестування: навч. посібн. [Текст] / О. Д. Вовчак. – Львів: Вид-во «Новий Світ-2000», 2007. – 544с.
 8. Остапенко, О. І. Вдосконалення методів аналізу інвестиційних проектів [Текст] / О. І. Остапенко // Інвестиції: Практика та досвід. – 2008. – № 21. – С. 13-15.
 9. Звіт про рух грошових коштів [Текст] : положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4, затв. наказом Міністерства фінансів України № 87 від 31.03.99р. // Бухгалтерський облік і аудит. – 1999. – № 6. – С. 26-30.
 10. Удалих, О. О. Управління інвестиційною діяльністю підприємства: навчальний посібник [Текст] / О. О. Удалих – К.: ЦУЛ. – 2006. – С. 292.
 11. Чухно, А. А. Основи економічної теорії. Інвестиції: сутність, стимули, детермінанти, співвідношення із заощадженням і доходом [Електронний ресурс] / А. А. Чухно. – Режим доступу: <http://library.ifua/book/61/4395.html>.
 12. Яришко, С. Я. Теоретичні аспекти аналізу інвестиційних проектів [Текст] С. Я. Яришко // Інвестиції: Практика та досвід. – 2009. – № 5. – С. 12-14.

РЕЗЮМЕ

Спільник Ірина, Шупа Леся

Анализ инвестиционной деятельности предприятия

Рассматриваются сущность и анализ инвестиционной деятельности предприятия. Осуществлено теоретическое обоснование методологических принципов и методической базы анализа инвестиционной деятельности и разработку основных направлений ее повышения.

RESUME

Spil'nyk Iryna, Shupa Lesya

Analysis of entity's investment activity

The essence and analysis of entity's investment activity are examined. The theoretical grounding of methodological principles and methodical basis of entity's investment activity analysis and the development of the basic directions of its rising are carried out.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012 р.